

Heli Santavuori

Kahden maailman välissä

Nyyrikkitarinoita

Heli Santavuori

Kahden maailman välissä

Nyyrikkitarinoita – osa 1

© Heli Santavuori 2016

Kansi: Heli Santavuori

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 9789523392922

Sisäily

Esipuhe s. 7

Kahden maailman välissä s. 9

JATKOKERTOMUS

Ole sellainen vaan s. 187

NOVELLI

Auringonkukkia s. 203

NOVELLI

Viimeinen pisara s. 221

NOVELLI

Kiitokset s. 239

Esipuhe

Kirjoitin Nyyriikkiin lähinnä 1990-luvulla lukuisia jatkokertomuksia ja novelleja. Ensimmäiset yritelmäni saivat silloiselta päätoimittajalta, Vieno Siiralta, varsin rohkaisevan vastaanoton. Hän kertoi kirjeessään, että Nyyrikin avustajakuntaan on eri vuosina kuulunut tunnettuja suomalaisia kirjailijoita ja muita lahjakkaita kirjoittajia, mutta ”vain harvoin esiin tulee tällainen helmi”.

Nyyrikin mainoksissa juttuni saivat myöhemmin luonnehdinnan ”elämän makua”.

Nyyriikki mainosti aikanaan itseään ”Suomen vanhimmaksi kaunokirjalliseksi viikkolehdeksi”. Lehden nettisivuilla todetaan:

”Nyyrikillä on vahva kulttuurihistoriallinen asema. Sen kirjoittajakuntaan on aina kuulunut kirjailijakuntamme kärkeä, mm. Kalle Päätalo, Timo K. Mukka, Pentti Haanpää, Uuno Kailas, Jorma Kurvinen jne. Lehti toimii edelleen monien kirjoittajien ensimmäisenä julkaisukanavana ja kritiikkipalautteen antajana.”

Millaista sitten oli kirjoittaa Nyyriikkiin? Genren vaatimukset ovat tiukat, ja Nyyriikkihän onkin aivan oma genrensä.

”Kotimaisen viihteen veto on nimenomaan kotimaisuudessa, oli alusta sitten mikä tahansa”, kirjoitti Helsingin sanomat (22.7.2007). Saman lehden haastattelussa Nyyriikin paljon kirjoittanut Tuula Moilanen toteaa, että Nyyrikin novellit ovat suomalaiseseen arkitodellisuuteen sijoitettua käyttöviihdettä.

”Nyyriikki oli alkuun ja on vieläkin siistimpi ja viehättävällä tavalla moraalisempi kuin myöhempi Regina. Nyyrikissä ei ole väkivaltaa tai mitään pornoon vivahtavaa.”

Viihdelukemiston kirjoittajan ja lukijan välillä on sanaton sopimus. Lukija tietää mitä odottaa. Tarinalla on tietyt reunaehdot.

Niissä puitteissa sama tarina kerrotaan tuhansin eri tavoin. Aika-kaudet ja kulissit vaihtuvat, tarina pysyy. Tällaisen genren puitteissa ei syvimpiä ja kipeimpiä totuuksia juurikaan voi ottaa käsitteelyyn. Rehellisyys on siinä, että niin kirjoittaja kuin lukija tietävät sen. Se on eräänlaista tietoista itsepetosta, joka kuitenkin lääkitsee, herättää positiivisia tunteita ja auttaa arjen harmaudessa.

Nyyrikkiin kirjoitettiin nimimerkillä. Pidin siitä. Tunsin olevani kirjoittamistyöläinen, ja saatoin pysyä pois julkisuudesta. Nyt sen toki voi jo paljastaakin. Olin Helena Sjöberg, Meri Tähtelä ja Susanna Halme.

Nyyrikki porskuttaa vieläkin, vaikka moni kioskikirjallisuuden menestystarina on hiipunut. Tilaajia on nykyisen päätoimittaja Eeva Vainikaisen mukaan noin 2000. Irtonumeroita saa tuskin mistään. Tässä eräs syy miksi ajattelin nyt julkaista joitakin parhaimpia juttujani kirjana. En ole aivan vähäisiä korjauksia lukuunottamatta niitä muuttanut miksikään.

Nyyrikki on Nyyrikki ja saa sellaisena pysyä.

Helsingissä 31.8.2016

Heli Santavuori

Kahden maailman välissä

Marjaana kuuli hirveän kirkaisun. Se herätti hänet ennen kuin oikein ehti herätäkään. Marjaana aukaisi silmänsä pimeässä, vaikka pelotti. Syksy oli jo tullut, ja huoneessa oli niin pimeä, ettei näkynyt mitään.

Taikka jos hän olikin tullut sokeaksi?

Eteisestä kuului naisen itkua, se oli äiti. Samassa Marjaana tajusi sen, minkä oli koko ajan tiennyt: äiti ei ollut sängyssään huoneen vastakkaisessa nurkassa. Marjaanan sänky oli ikkunan alla, koska kesäiltaisain säästyivät sähköä, kun Marjaana pystyi katselemaan myöhään iltaan vielä päivänvalossa kirjastosta lainaamiaan sarjakuvakirjoja.

Nyt ainakin oli pakko sytyttää lamppu. Mutta sydänkin takoi niin vimmatusti, että Marjaana pelkäsi olevansa kuolemanvaarassa. Äiti itki uudelleen suoraa huutoa, Ja Marjaana säikähti, että jos eteisessä olikin joku toinen, joku MIES joka oli vaikka tullut murhaamaan ja ryöstämään?

Mutta eihän täällä kotikylässä sellaisia ollut. Taikka oli sentään, vanhan Viljamin mökkiin oli murtauduttu ja kaikki ruuat oli syöty ja paikat pengottu ylösalaisin. Kylällä puhuttiin, että siellä olivat Viljamin säästöt sukanvarressa, että Viljami oli salarikas. Kukaan ei silti tiennyt oliko sukka löytynyt. Marjaana oli miettinyt metsässä kävellessään sitä sukanvartta, kuvitellut joskus löytävänsä Viljamin sukan tien poskesta. Mutta ei se ollutkaan sukka, jonkinlainen huivi se oli, varmasti ollut siinä lumen alla koko talven, niin likainen ja kamala.

Marjaana oli ihmetellyt, miten sukkaan mahtuisi paljon rahaa, puhumattakaan että sukanvarteen. Mutta jos ne olivat sellaisia ihmerahoja, joita isä oli kerran näyttänyt hänelle yhden kappaleen. Vaikka se oli vain yksi seteli, se oli kuitenkin yhtä paljon kuin iso pino hiukan pienempiä

seteleitä. Isä oli selittänyt Marjaanalle tätä kaupassakin, kun Marjaana oli ihmetellyt, että isä aina sai kaupasta niin paljon rahaa.

Isä puhui usein rahasta, tai paremminkin sen puutteesta, mihin Marjaana oli kerran tokaissut:

– Hae kaupasta, sieltä sinä aina saat paljon rahaa!

Isää ja äitiä oli kovasti naurattanut Marjaanan tokaisu.

Marjaana hapuili lamppua yöpöydällä, nyt vasta tuntui, että hän oli todella hereillä. Hän tajusi, että äiti oli mennyt keittiöön, eikä talossa ollut ketään miestä, äiti oli yksin. Äiti nyyhkytti taas. Keittiöön oli syttynyt valo, ja Marjaana hipsutti yöpaidassaan ovelle. Valo kirveli ensin silmiä, sitten Marjaana näki äidin istumassa keittiön pöydän ääressä monta kertaa paikatussa yöpaidassaan, varpaat paljaina ja pää käsiensä varassa.

Marjaana hiipi äidin viereen ja kosketti tätä olkapäästä. Äiti havahtui ja kaappasi Marjaanan syliinsä. Sitten äiti alkoi uudeleen katkerasti itkeä.

– Isä on kuollut, äiti sanoi.

Marjaana ei oikein ymmärtänyt, paitsi että jotain kamalan paha oli kuitenkin tapahtunut. Ainakin äidille, mikä merkitsi, että se oli paha myös Marjaanalle. Mutta tarkemmin millä tavalla, hän ei sittenkään oikein ymmärtänyt. Oli hän kyllä kuullut, että kun ihminen kuolee, se menee taivaaseen eikä koskaan tule takaisin. Mutta se oli yleisempi juttu, sellainen ei tietystikään voinut koskea isää. Isän kohdalla oli selvää, että se tuli aina takaisin. Isä oli sellainen: se lähti ja tuli. Joskus se lähti keskellä yötäkin, ja vaikka isä ja äiti kuiskuttelivat etteivät herättäisi Marjaanaa, Mar-

jaana kuitenkin kuuli. Hän näki valokuovan keittiöstä ja isän nahkakassaan ja ajokengissään, eväspussin isän kädessä ja halauksen.

– Aja varovasti, äiti aina sanoi hyvin huolella äänellä, mihin isä aina:

– Ajava rovasti! Pikku Liisukka, älä huoli, kyllähän minä.

Aina kun isä sanoi äitiä "Liisukaksi" sen ääneen tuli lämmin sointi. Joskus kun radiosta tuli tietynlaista musiikkia, Marjaanan mieleen tuli isän ääni silloin kun se sanoi "Liisukka" Vaikka

Liisa se oikeasti oli, äidin nimi. Liisa-Marja. Ja siitä oli tullut Marjaana, ja siitä taas Jaana. Isä sanoi Marjaanaa Jaanuskaksi, muttei kukaan muu, ainoastaan isä.

Eikö häntä enää koskaan sanottaisi Jaanuskaksi?

Mutta äiti, Marjaana sanoi pitkän, pitkän pohtimisen jälkeen. – Eihän isä voi olla kuollut. Ei isät kuole, ainoastaan vaarit ja mummit.

Marjaana mietti hetken sanojaan, ja oli yhtäkkiä vakuuttunut siitä, että oli osunut oikeaan. Hän oli hyvin helpottunut, ja yllättävä toimintatarmo iski häneen välittömästi. Nyt ei enää muuta tarvinnut kuin saada äiti ymmärtämään asia.

– Keitänkö minä kahvia, Marjaana kysyi ja pajasi äidin tukkaa aivan kuin Halli-koiraa, pääläelta. Äiti paljasti itkuiset silmänsä ja katsoi häntä melkein päälälvästi. Jotenkin Marjaanaa pelotti se katse.

– Kiitos kultaseni, äiti sanoi. – Mutta meidän tulee kylmä täällä. Mene laittamaan villasukat ja joku paita päällesi, minä laitan uuniin tulen. Ehkäpä me voitaisiin tosiaan keittää kahvia, ja sinä saat mehua. Minä en varmasti pysty nukkumaan.

Sitten äiti silitti Marjaanan päätä aivan samalla lailla, mutta Marjaanasta äidin kosketus tuntui vieraalta, äidin käsi nyki ja Marjaana tunsu miten koko äiti oli jännittynyt, aivan kuin se olisi jotain kovaa ainetta. Äiti alkoi kamalasti puuhata yhtäkkiä, eikä

Marjaana jostain syystä pitänyt siitä. Vaikka äidin itkua oli hirveä kuunnella, se oli sittenkin ollut parempaa.

Marjaana meni laittamaan villasukat jalkaansa. Sitten he istuivat vaikka kuinka pitkään pöydän ääressä, eikä äiti puhunut mitään, tuijotti vain ulos pimeyteen. Marjaana yritti selittää sitä, että vain vaarit kuolivat. Hän muisteli vaarin hautajaisia, jossa he olivat olleet vain jokin aika sitten.

Isä oli mennyt salaa nurkan taakse itkemään. Isä oli pitkään ollut kovin hiljainen. Sitten kun isä itse olisi vaari ja kuolisi, Marjaanakin menisi nurkan taakse salaa itkemään ja olisi pitkän aikaa hyvin hiljainen. Hautajaisiin tulisi paljon väkeä, ja puhuttaisiin että hyvä vain oli kun vaari pääsi rauhaan, oli se jo niin vanha ja kipeä.

Mutta äiti vain oli hiljaa, kunnes alkoi uudelleen itkeä. Kahvikuppi, jonka Marjaana oli huolella laittanut äidin eteen, oli siinä koskemattomana ja jäähtyneenä. Ja sitten äiti sanoi, että Marjaana saisi olla seuraavan päivän naapurin Elman luona, Marjaanan ei tarvitsisi mennä kouluunkaan.

Kun he pakkasivat Marjaanan pieneen laukkuun hammasharjan, hiukan evästä ja kahvipaketin Elmalle vietäväksi, yöpaidan ja vaihtovaatteet, koulukirjat, ja kun äiti napsautti kapsäkin kiinni, Marjaana muisti yhtäkkiä, että olihan naapurin Viljokin kuollut, vaikkei se vielä ollut vaari. Ei se ollut edes niinkään vanha kuin isä.

Se oli vasta viidentoista. Se oli hukkunut.

Marjaana oli mennyt pihakoivuun istumaan ja itkenyt Viljon takia, koska Viljo oli luvannut veistää hänelle pienen purjeveeneen, ja nyt kaikki sanoivat ettei Viljo koskaan tulisi takaisin.

Marjaana muisti, että oli odottanut illasta toiseen pihakoi-vussa. Monta kertaa hän oli kuvitellut näkevänsä Viljon, joka tuli eväsreppu selässä talon kulman takaa, vaalea hiustupsu heiluen ja pisamainen naama virneessä. Mutta Viljo ei koskaan tullut, ja vähitellen Marjaana oppi mitä se on kun on kuollut eikä koskaan

tule. Se on jotakin hyvin raskasta. Vasta viime aikoina se raskaus oli jotenkin helpottanut, eikä Marjaana enää istunut puussa odotamassa.

Mutta jos isää piti odottaa samalla tavalla, se oli sata, ei, miljoona kertaa raskaampaa. Se niin raskasta, ettei sitä voinut ollenkaan käsittää.

Kun äiti avasi oven ja he astuivat pihalle, Marjaana yhtäkkiä purskahti itkuun.

Elma tuli juuri aamulypsyltä, kun äiti ja tytär jo odottivat pihassa. Liisalla oli yllään Pekan vanha tuulitakki, jota se joskus käytti pihalla puuhatessaan. Tukka oli hujan hajan ja kasvot itkettyneet. Elma näki heti, että jotain oli pahasti vinossa. Ja kaikkein oudointa oli matkalaukku, joka oli asetettu maahan Marjaanan viereen. Pikkutytön Liisa oli kyllä kammannut ja pukunut siististi, muttei hajamielisinkään ohikulkija olisi voinut välttyä huomamasta oudon vakavaa ja hätääntynyttä ilmettä tytön kasvoilla.

Marjaana tuijotti suoraan Elmaa aivan kuin taivaasta tipahtanutta pelastajaa.

– Hei, Elma sanoi tultuaan lähemmäksi. Sitten hän polvistui Marjaanan eteen ja sukaisi tyttöstä hiuksista. – Mikäs nyt on hättänä? Tulkaahan sisään, minä olen juuri laittamassa aamupalaa Väinölle. Kylmähän täällä pihalla tulee näin aamutuimaan.

Elman tilavassa keittiössä oli jo lämmintä; tuli räiskyi iloisesti hellassa ja kahvivesikin oli jo kuumaa. Elma laittoi ensin puuron, siirsi sen hellanvierelle hiukan hautumaan ja laittoi sitten jauheet kahvipannuun. Hän haki kaapista pullaa ja vastaleivottua leipää, jotka tuoksuiivat niin herkullisesti, että Marjaanan oli aivan pakko syödä vaikka hän näki, ettei äidille maistunut murunenkaan. Kahvia äiti vain otti kupillisen, Marjaanalle Elma haki maitoa.

Väinökin oli varhainen nousija, hän tuli puurolle pihalta, työvaatteet yllään.

Se on meidän Pekka nyt sitten kuollut, äiti sai sanotuksi, kun pöytään oli istuttu ja hiljaisuus alkoi käydä kummalliseksi, odottavaksi.

Elma ja Väinö katsoivat vakavina ensin Liisaa, sitten pikkuista Marjaanaa, ja äiti jatkoi:

– Soittivat aamuyöstä, oli ajanut päin toista rekkaa. Vaikken minä ymmärrä miten, miksi . .

– Jos oli nukahtanut rattiin, jompi kumpi, Väinö tuumasi. – Eikös se Pekka tehnyt melkoisesti ylitöitä...

Liisa hurahti itkuun, ja Elma kyllä ymmärsi heti miksi. Hän loi hieman moittivan silmäyksen mieheensä ja meni lohduttelemaan Liisaa, jonka itku vain yltyi:

– Se on minun vika! Minun vika!

Liisa huusi, eikä jaksanut välittää vaikka Marjaana tuijotti häntä suurin silmin.

– Pekka teki töitä meidän kahden edestä, kun ei minusta ollut työntekijäksi. Mitäs minä nytten teen?

– Älähän nyt, Elma tyynnytteli. – Hyvinhän sinä olet kodin hoitanut, ei ole kenelläkään moittimista. Ja tulittehan te toimeen paremmin kuin moni muu perhe. Kunnan ihmisiä olette olleet molemmat. Suru teettää tuollaista, mutta ei saisi itseään syytellä.

– Enhän minä sillä, – Väinökin sanoi. – Meinasin vaan, että kun on niin raskaat urakat, niin onnettomuuksiakin tulee. Ei kai se sun kotona olemisesta, olis kai se Pekka joka tapauksessa joutunut rehkimään, koska aina löytyy halukkaita tilalle jos yksi mies kieltäytyy ylitöistä. Onhan se Marjaanallekin ollut parempi, kun olit kotona.

– Minun vika, minä se Pekan tapoin! Liisa kiljui. Pikku Marjaanakin hurahti itkuun, varmaankin oudon tunnelman takia. Väinö kaappasi Marjaanan vahvoille käsivarsilleen ja otti syliinsä.

– Tulisko Marjaana meille vähäksi aikaa? Tulisitko? Äitisi varmaan tarvitsee lepoa, ja asioitakin on järjestettävä. Me oltaisiin Elman kanssa kovin onnellisia tällaisesta arvovieraasta.

Väinö keinutti Marjaanaa polvillaan, ja tytöstä vahvan, ystävällisen miehen syli tuntui turvalliselta. Se juuri äidistä oli kaikonnut tämän yön aikana, se turva. Marjaanasta oli vaistomaisesti tuntunut siltä, että nyt hänen olisi huolehdittava äidistä.

Mutta kun omatkin ajatukset tuntuivat vallan sekavilta, huolehtimistaakka tuntui himpun verran liian raskaalta.

– Minä ajattelin, jos ei Marjaana tänään menisi kouluun, Liisa sanoi. – Jos te voisitte ottaa hänet muutamaksi päiväksi. Minä kyllä korvaan.

– Höpsistä, Elma sanoi tomerasti. – Ei tässä mitään korvauksia tarvita. Niin täällä meillä päin on aina ollut, että autetaan toisia kun onnettomuus iskee. Sehän voi sattua kenelle tahansa. Ja iloa-han meille vain Marjaanasta on. Hyvin tiedät...

Niin Marjaana asutettiin Elman ja Viljon vinttikamariin. Sinne laitettiin Marjaanalle omat lakanat, joissa oli hienot pitsit ja Elman nimikirjaimet kirjailtuina. Lakanoiden ja peiton päälle asetettiin matkalaukku, jonka Marjaana saisi purkaa myöhemmin.

Sitten Marjaana lähti Viljon kanssa pellolle ja Elma jäi äidin kanssa vielä puhelemaan. Kun Marjaana tuli takaisin, äiti oli lähtenyt, ja Elma selitti, että paljon asioita piti hoitaa.

Pimeässä illassa he istuivat hetken tuvassa kylläisinä ja väsyneinä päivän töistä, kuuntelivat radiota ja tuvan seinäkellon tiki-tystä. Väinö istui keinutuolissa piippua poltellen, Elma pöydän vieressä käsityö sylissään.

Marjaana oli käpertynyt sohvaan lämmin huopa ympärillään. Näistä iltahetkistä Väinön ja Elman kanssa hän oppi pian pitämään kaikkein eniten aikuisikään asti.

Marjaana nukahti sohvalle; hän ei enää kuullut, kun Elma sulki radion, ja Väinö kantoi hänet yläkertaan vahvoilla käsivarsillaan. Mutta kun vähän myöhemmin verannan portailta kuului askelia ja keittiön ovelle koputettiin, Marjaana heräsi uudelleen. Hänellä oli huoli äidistä, ja se huoli varmasti herätti. Muuten hän kyllä olisi nukkunut, olihan hän edellisyön valvomisesta jo rätkästänyt!

Marjaana hiipi portaiden ylätasanteelle, ja kuuli miten kylänaapurit astelivat sisään Elman keittiöön. Äänet häipyivät taas kaukaisiksi, eikä hän erottanut sanoja. Sitten hän havaitsi ullakon nurkassa toiset portaat, laskeutui niitä puoliväliin, ja huomasi seinässä raon, josta tirkistämällä näki suoraan keittiöön! Äänetkin kuuluivat selvemmin, kun samalla saattoi katsella.

Omaatuntoa kyllä kolkutti. Isäkin aina sanoi, että salassa kuunteleminen on ruma tapa. Mutta heidän pienessä kodissaan tuskin saattoi välttyä kuulemasta kaikennäköistä lasten korville sopimatonta, ellei sitten itse ollut ulkona, kun isot ihmiset kokoontuivat puhumaan omiaan. Ja useimmiten

Marjaana oli ulkona.

Eikä hän muuten ... Mutta mieltä poltti tietää, mitä isälle oikein oli tapahtunut. Jospa ei sittenkään.

Jos kuitenkin kaikki erehtyisivät. Aikuiset voivat jopa erehtyä, senkin Marjaana oli isän puheista oppinut, kun isä oli puhunut sodasta. Sen takia isä ei ollut sodassa vaan vankilassa. Vaikka äiti oli taas sitä mieltä, että isä erehtyi. Yleensä ottaen oli tuskallista, jos äiti väitti yhtä ja isä toista, sillä Marjaana halusi uskoa kumpaakin. Niin kuin nyt tämä sota.

Kaikkien isät olivat olleet sodassa, paitsi hänen. Marjaanasta sitä asiaa oli niin vaikea ajatella, että hän oli päättänyt siirtää sen siksi kun hän itse olisi aikuinen. Oli niin paljon salattuja asioita, joita lapsi ei ymmärrä.

Maailma on sellainen paikka, se pitää sisällään kaikenlaista tutkimatonta, sellaista kuin yön pimeys.

”Elämän makua Helena Sjöbergiltä”

– tämä luonnehdinta esiintyi Nyyrikin mainoksissa. Se viittasi yhteen Heli Santavuoren nimimerkeistä.

Nyyriikkiin ovat kirjoittaneet monet tunnetut ja arvostetut suomalaiset kirjailijat. Kun Heli Santavuori lähetti ensimmäisen novellinsa Nyyriikkiin, päätoimittaja Vieno Siira viittasi vastauskirjeessään tähän seikkaan ja lisäsi, että tästä huolimatta vain harvoin ilmaantuu tällainen ”helmi”.

Santavuori kirjoitti Nyyriikkiin ahkerimmin 1990-luvulla. Hänen mielestään Nyyriikki on aivan oma genrensä – pornoa tai väkivallalla mässäilyä ei ole, eikä luonnollisestikaan poliittisia kannanottoja. Kirjoittajan on hienotunteisesti huomioitava uskovaisten lukijakunnan odotukset. Romantiikka ja jännittävät juonikuviot kuitenkin kuuluvat asiaan, samoin suomalaisen arkielämän kuvaus.

Tämä kokoelma sisältää pitkän jatkokertomuksen sekä kolme novellia 1990-luvun alusta. Jatkokertomus ”Kahden maailman välissä” on kehityskertomus 50-luvulla syntyneen Marjaanan vaiheista. Taustana tarinalle on kansakunnan jyrkkä jakautuminen köyhiin ja rikkaisiin, työväen ja porvariston aatteisiin. Sovinnon kautta edetään lama-Suomeen ja siihen, miten uuden tekniikan tulo myllertää suuren kustantamon painotalossa.

Lisää Nyyrikkitarinoita on luvassa loppusyksystä 2016.

Lisätietoja: helisusa.info

